

Piotrowski, Stanisław

Problematyka pośrednictwa maryjnego od Soboru Efeskiego do encykliki "Redemptoris mater"

Studia Teologiczne 12, 141-152

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. STANISŁAW PIOTROWSKI

PROBLEMATYKA POŚREDNICTWA MARYJNEGO OD SOBORU EFESKIEGO DO ENCYKLIKI „REDEMPTORIS MATER”

Treść: Wstęp; I. Wstawiennictwo, pośrednictwo, macierzyństwo duchowe; II. Pośrednictwo inkarnacyjne; III. Pośrednictwo w oparciu o teologię Krzyża; IV. Pośrednictwo Maryi w świetle VIII rozdziału *Lumen Gentium*; V. Pośrednictwo w encyklice *Redemptoris Mater*; VI. Macierzyńskie pośrednictwo w Duchu Świętym.

WSTĘP

Problem pośrednictwa Maryi jest zagadnieniem trudnym, między innymi ze względu na niejednoznaczne rozumienie tego słowa. Obok języka ściśle teologicznego, istnieje język homiletyczny, pastoralny, pobożnościowy. To samo słowo ma różne znaczenie w zależności od tego, czy jest użyte w kazaniu, katechezie, medytacji czy w traktacie ściśle teologicznym. Na wyrażenie pośrednictwa w stosunku do Maryi stosuje się całą gamę nazw: *Magistra*, *Instauratrix*, *Conciliatrix*, *Mediatrix*, *Regina*, *Corredemtrix*, *Mater christianorum*, *Mater nostra*, *Mater Dei et hominum*, *Gubernatrix*, *Medicamentum*, *De Perpetuo Succursu*, *Defensio*, *Custos*, *Consolatrix*, *Succursus*, *Auxiliatrix*¹. Poruszając problem pośrednictwa, należy najpierw zbadać, w jakim znaczeniu używane jest to słowo, o jaki język chodzi.

Fundamentalnym tekstem, jeśli chodzi o pośrednictwo, jest 1 Tm 2,5-6: *Jeden jest Bóg, jeden też pośrednik między Bogiem i ludźmi, człowiek, Chrystus Jezus, który wydał samego siebie na okup za wszystkich*. Tekst nie jest ekskluzywny. Obok niego należy wymienić Dz 4,12; Ga 3,19-20; Hbr 8,6; 9,15; 12,22,24. Wszystkie one odnoszą się do Chrystusa i wskazują na Jego wyłączność. Nie znaczy to wcale, że — chociaż w pośrednictwie Chrystusa

¹ F. Dziasek, *Wszecpośrednictwo*, w: *Gratia plena, Studia teologiczne o Bogurodzicy*, pr. zb. pod red. B. Przybylskiego, Poznań 1965, s. 306.

zawiera się cała idea posłannictwa — nie istnieją inne pośrednictwa. Można mówić również o uczestnictwie stworzeń w jedynym pośrednictwie Chrystusa, na które wskazuje tekst Pawłowy 1 Tm 2,5-6. Paweł wzywa wszystkich do uczestnictwa w zbawczym planie Boga *przez prośby, modlitwy, wspólne błagania i dziękczynienia* (1 Tm 2,1). Pośrednictwo Chrystusa, mimo swojej jedyności, jest jednocześnie otwarte i daje możliwość uczestnictwa ludzi we wstawienniczej misji Syna Bożego. W tych kategoriach należy rozpatrywać pośrednictwo Maryi. W chwili, gdy Słowo stało się Człowiekiem, pośrednictwo Maryi polegało na tym, że była Ona pomostem między Bogiem a grzeszną ludzkością, ale od chwili, gdy przez Nią Słowo weszło w grzeszny świat, Jej pośrednictwo przyjęło inny charakter — od tego momentu Maryja uczestniczy od wewnątrz w pośrednictwie Chrystusa. Odtąd Maryja nie jest już Pośredniczką wobec Pośrednika, ale w Nim i przez Niego². Słowo pośrednictwo ma odtąd relatywne znaczenie, jest darem danym Jej przez Syna i jest realizowane poprzez uczestnictwo macierzyńskie w wewnętrznej łączności z Chrystusem.

I. WSTAWIENNICTWO, POŚREDNICTWO, MACIERZYŃSTWO DUCHOWE

Sobór Efeski przyczynił się do tego, że w kulcie chrześcijańskim zaczęto poświęcać więcej miejsca Maryi i ku Jej czci ustanowione zostały święta. Są dwa rodzaje świąt poświęconych Maryi: jedne mają swoje źródło w liturgii, posiadają charakter biblijny i chrystologiczny, drugie wywodzą się z pobożności ludowej. Źródłami ich są apokryfy dotyczące dzieciństwa Maryi i Jej wniebowzięcia. Pierwsze pochodzą sprzed Soboru w Efezie, drugie powstały po Soborze. Ich podstawą dogmatyczną jest rola Maryi we Wcieleniu i tytuł Theotokos, który w pełnym świetle przedstawił Sobór Efeski (431): *Maryja, gdy poczęła człowieka Syna, który jest Osobą Boską, stała się Matką Boga*.

Pośrednictwo (wstawiennictwo, macierzyństwo duchowe) nie ma powiązania z osobnym świętem. R. Laurentin stwierdza, że: *rozwój tej prawdy idzie równoległe z rowojem kultu Maryi*³.

Odnaleziony około 1939 r. papirus zawiera modlitwę skierowaną do Maryi: *Pod płaszcz Twojego miłosierdzia uciekamy się o Theotokos (Matko Boga). Nie odrzucaj prośb, (które do Ciebie zanosimy) w potrzebach, ale wybaw nas z niebezpieczeństwa (Ty), jedynie niewinna i błogosławiona*⁴. Modlitwę tę uważa się za Sub tuum praesidium — Pod Twoją obronę, a czas jej powstania datuje się na okres przed Soborem Efeskim⁵.

Sobór Efeski czci powszechność macierzyńskiej roli Maryi wobec wszystkich ludzi.

Matko i Dziewico...

Przez Ciebie Trójca Święta jest uświęcona,

Przez Ciebie krzyż jest uczczony w całym świecie,

² R. Laurentin, *Matka Pana*, Częstochowa 1989, s. 183.

³ Tamże, s. 71.

⁴ Tamże, s. 61. Najlepszą rekonstrukcję modlitwy, której pewne słowa są na papirusie zniszczone, podaje O. Stegmüller, ZKT 74(1952) 76-82.

⁵ M. Jourion, *Etudes mariales* 23(1966)46.

*Przez Ciebie niebo jest napelnione radością,
Przez Ciebie radują się Aniołowie i Archaniołowie,
Przez Ciebie szatany są wypędzane,
Przez Ciebie diabeł kusiciel jest strącony z nieba,
Przez Ciebie cały świat, który był opanowany przez bałwochwalstwo, doszedł
do poznania prawdy.*

*Przez Ciebie świętego chrztu dostępują ci, którzy wierzą,
Przez Ciebie posiadamy olej radości,
Przez Ciebie Kościoły zostały założone w całym świecie,
Przez Ciebie ludy zostały doprowadzone do nawrócenia⁶.*

W Homilii, wygłoszonej po odjeździe Cyryla przez nieznanego autora w listopadzie 431 r., na pierwszy plan wysuwa się zwrot: *przez Ciebie*; nie ulega wątpliwości, że jest to formuła pośrednictwa.

Andrzej z Krety (†740) uważał, że rola Maryi jako pośredniczki bierze swój początek w Zwiastowaniu. *Maryja jest pośrednictwem między wzniosłością Boga a poniżeniem ciała i staje się Matką Stworzyciela⁷.*

German z Konstantynopola (†ok. 733) jeszcze wyraźniej tę myśl wypowiedział: *Gdy nas opuszczasz, aby być z Bogiem, zyskujemy w Tobie pośredniczkę⁸.*

Słowa *pośredniczka* pierwszy prawdopodobnie użył Romanos Melodos (połowa VI w.): *Nie płaczcie, uważajcie mnie za swoją pośredniczkę u Tego, który się ze mnie narodził⁹.* Maryja bezzwłocznie wstawiła się za dwoma wiernymi¹⁰. Obok określeń: pomoc, opieka, ochrona, patronka, opiekunka, występuje określenie pośrednictwo.

W VIII i IX wieku pojawiło się sformułowanie zawierające informację, że Maryja posiada macierzyńskie uczucia w stosunku do ludzi. German z Konstantynopola w liście 2 PG 98, 162A pisał, że *Maryja wstawia się jako matka* (metrikos). Dla Jana Geometry (druga połowa X w.) Maryja była: *Nie tylko Matką Boga, lecz naszą wspólną Matką [...], gdyż kocha wszystkich i ma do wszystkich życzliwość [...], Matką wszystkich, biorąc ich w swoje ramiona, i dlatego prosił Ją o wstawiennictwo: Jesteś naszą Matką uprosz nam przebaczenie¹¹.*

Na Zachodzie tytuł *pośredniczka* spotykamy po raz pierwszy w VI w. Pseudo-Orygenes nazywa Maryję *Vitae mediatrix*¹². Tytuł ten pozostał jednak bez echa; długo trzeba było czekać, bo aż trzy wieki, na ponowne jego użycie. Pojawił się on dzięki Pawłowi Diakonowi (połowa IX w.), który tłumaczył z greckiego na łacinę *Życie Teofila*, gdzie ten tytuł się znalazł. R. Laurentin, badając wszechstronnie historię tytułu *pośredniczka*, napisał, że *znalazł jeden*

⁶ Hom.4, Ephesi in Nestorium habita quando septem ad sanctam Mariam descenderunt, 4 PG 77, 992 BC.

⁷ Andrzej z Krety, *Kazanie I na Narodzenie*, PG 97, 808C.

⁸ German z Konstantynopola, *Kazanie II na Wniebowzięcie*, PG 98, 365C.

⁹ Romanos Melodos, *Hymn na Narodzenie*, strofa 11.

¹⁰ Jest to opis wstawiennictwa podany w legendarnej formie. R. Laurentin, *Matka Pana*, s. 72.

¹¹ Tamże, s. 73, przypis 57.

¹² Pseudo-Orygenes, *Homilia in Mt 12,38*, w: Florilegium casinense, t. 2, s. 154B.

przypadek użycia tego tytułu w X w., trzy w XI w. i ponad pięćdziesiąt w XII w.¹³. Świadczy to o tym, że tytuł ten, początkowo pojawiający się sporadycznie, w XII w. na Zachodzie rozpowszechnia się.

Jeśli chodzi o macierzyństwo duchowe Maryi wobec ludzi, na Zachodzie już od V wieku, wprawdzie w sposób sporadyczny, pojawiły się twórcze wzmianki. Augustyn (+ 433) nazywał Maryję *Matką członków* (Mater membrorum) — jako Matka Głowy, która poczęła w miłości¹⁴. Piotr Chryzolog (+ 450) mówił o Matce żyjących (Mater viventium), ponieważ zrodziła Chrystusa, który jest Życiem¹⁵. Według Ambrożego Autperta *Maryja uważa za swoje dzieci również tych, którzy są wcieleni w Chrystusa (filios deputat quos gratia consociat)*. Ogarnia ich macierzyńską miłością, którą ma dla Chrystusa i wstawia się u Niego za nimi (cum suis intercessionibus [...] et materno affectu [...] id facit)¹⁶.

Pod koniec XI w., szczególnie w wieku XII, macierzyństwo Maryi względem ludzi zaczyna również obejmować wstawiennictwo z nieba. Ta, która swoim działaniem zasłużyła na ziemi, działa teraz z wyżyn nieba. Propagatorami tej idei byli: Piotr Damian (+ 1072), a zwłaszcza św. Anzelm (+ 1109)¹⁷ i jego uczniowie: Eadmer, Herman z Tournai, Wilhelm Malmesbury. Herman z Tournai (+ 1137) użył sformułowania: *Maryja jest szyją Kościoła* (collum Ecclesiae). Św. Bernard powiedział jeszcze wyraźniej: *Maryja jest między Chrystusem a Kościołem*¹⁸. Bernard porównał Maryję do akweduktu, który rozprowadza wszystkie łaski¹⁹. Berengaud (ok. 1125) po raz pierwszy użył w stosunku do Maryi tytułu Matka Kościoła²⁰. Święty Piotr Damian (+ 1072) jako pierwszy, komentując Łk 2,35: *Twoją duszę miecz przeniknie*, mówił o współcierpieniu Maryi na Kalwarii, nie ukazał jednak teologicznego znaczenia tego cierpienia²¹.

II. POŚREDNICTWO INKARNACYJNE

Ojcowie podkreślali inkarnacyjny rys pośrednictwa Maryi. Wiązali je z fiat Maryi w zwiastowaniu, opartym na zasadzie współtowarzyszenia (principium consociationis — Socia Christi). Maryja, dając Synowi naturę ludzką, stała się przez to — stwierdził św. Ireneusz — *przyczyną zbawienia dla siebie i innych*. Przez zgodę na wcielenie Maryja umożliwia zaistnienie jedyne go pośrednika Jezusa Chrystusa. Pośrednictwo Maryi jest pośrednictwem jedynie go pośrednim.

Św. Cyryl Aleksandryjski w mowie soborowej ku czci Bogurodzicy wyraźnie uwydatnił rys inkarnacyjny Maryi. *Dzięki Tobie Jednorodzony Syn Boży zajaśniał, jak światło wśród tych, co siedzieli w ciemnościach i w cieniu śmierci*²². Słowa *dzięki Tobie* odnoszą się do zasług Maryi we wcieleniu.

¹³ R. Laurentin, *Matka Pana*, s. 77, przypis 51.

¹⁴ Augustyn, *De S. Virg.* 6,6, PL 40,339.

¹⁵ Piotr Chryzolog, *Sermo 140, de Ann.*, PL 52,576B.

¹⁶ Ambroży Autpert, *Sermo in Purificationem*, 7, PL 89, 1297BC.

¹⁷ Anzelm, *Oratio*. 52, PL 158, 956AB-957A.

¹⁸ Bernard, *In Dom. intra Assump.*, 5 PL 183, 432A.

¹⁹ Bernard, *Sermo de aquaeductu*, PL 183, 437-438.

²⁰ Berengaud, *In Apoc.* 12, PL 17,876CD.

²¹ Piotr Damian, *Sermo 46 in Nativitate B.M.* 1, PL 144-148A.

²² Cyryl Aleksandryjski, *Mowa soborowa ku czci Bogurodzicy*, PG 77, 992-996.

Maryja pełni rolę pomostu z racji na wcieleniu Syna Bożego. Przez Nią Słowo, nie skalane grzechem, mogło wejść w grzeszny świat. Maryja w tym momencie stała się pośredniczką w szczególnym znaczeniu.

Ojcowie stawiali Maryję w paraleli do Ewy, włączając Ją w ideę soteriologicznego posłuszeństwa: *Śmierć przez Ewę, życie przez Maryję*. Ideę tę reprezentowali: św. Justyn, Tertulian, Hieronim, Efrem, Cyryl, Romanos, Andrzej z Krety, Jan Damasceński, German z Konstantynopola, Augustyn, Leon Wielki, Ambroży z Mediolanu, Ambroży Autpert²³.

Nurt inkarnacyjnego pośrednictwa, zapoczątkowany przez Ojców w średniowieczu: *Jak Syn Boży postanowił zstąpić na nas przez Ciebie, tak i my musimy przyjść do Niego przez Ciebie*²⁴, przetrwał aż do czasów współczesnych. Odnajdujemy go w licznych wypowiedziach Kościoła.

III. POŚREDNICTWO W OPARCIU O TEOLOGIĘ KRZYŻA

Od XII w. zagadnienie pośrednictwa Maryi zaczęto łączyć z ideą współodkupienia. Próby wprowadzenia akcentów soteriologicznym można było zauważyć już w minionym okresie. Zwrot ku teologii Krzyża szczególnie rozwinął się dzięki Pseudo-Albertowi i Bonawenturze. Jedną z przyczyn skierowania mariologii w kierunku teologii Krzyża było wysuwające się na czoło zagadnienie grzechu, będące owocem duchowości tego okresu, która w sposób szczególny podkreślała znaczenia ascezy, odejście od świata i zwrócenie się ku Chrystusowi, który za ludzkość cierpiał na Krzyżu. Idea pośrednictwa została w ten sposób związana z ideą współodkupienia.

Do głosu, bardziej niż teologowie, doszli wykształceni kaznodzieje, którzy zdominowali teologię i do jej języka wprowadzili wyrażenia kaznodziejskie. Wpływ teologii uniwersyteckiej na życie Kościoła pozostawał w tamtych czasach znikomy²⁵. W ten sposób została zachwiana idea pośrednictwa Maryi i jego relacja do pośrednictwa Chrystusa. Wybitni maryjni kaznodzieje zaczęli uprawiać mariologię soteriologiczną, podkreślając obecność Maryi obok Krzyża Chrystusa jako *współodkupicielki*. Pośrednictwo oparte na wcieleniu zostało zastąpione w ujęciu kaznodziejskim pośrednictwem wstawienniczym. Obecność Maryi pod Krzyżem rozumiano jako źródło Jej pośredniczącej mocy. *Chrystus zatrzymał sobie sprawiedliwość, Maryi oddał miłosierdzie*²⁶ — formuła ta jest wyrazem średniowiecznej koncepcji pośrednictwa wstawienniczego, które zrodziło się na skutek jednostronnego podkreślania bóstwa Chrystusa, w wyniku czego stawał się On daleki, a to z kolei skłoniło do poszukiwania kogoś bliskiego, rozumiejącego potrzeby człowieka. Osoba Maryi, szczególnie w wypowiedziach kaznodziejskich, niejednokrotnie spełniała centralną rolę pośrednika: *Jezus dzierży sprawiedliwość, Maryja miłosierdzie*²⁷.

²³ W. Łaszewski, *Pośrednictwo szczególne i wyjątkowe*, w: *Matka Odkupiciela*, pod red. S.C. Napiórkowskiego, Lublin 1993, s. 100.

²⁴ Piotr Damian, *Serm. 46*, PL 144,761B.

²⁵ S.C. Napiórkowski, *Solus Christus, Zbawcze pośrednictwo według Księgi Zgody*, Lublin 1979, s. 51.

²⁶ *Regnum suum in duas partes divisit: unam partem retinuit alteram Mariae commisit*. S.C. Napiórkowski, tamże, s. 75.

²⁷ E. Binet, *Le grand chef d'oeuvre de Dieu ou les perfections de la Sainte Vierge*, Paris 1964, s. 673.

Twórcami idei pośrednictwa wstawienniczego byli wielcy kaznodzieje i pisarze: św. Bernard, Bernardyn z Sieny, Alfons Liguori, Ludwik Grignion de Montfort. Stworzyli oni model pośrednictwa stopniowego (*per gradus*) — od Boga do Chrystusa, od Chrystusa do Maryi, od Maryi do ludzi²⁸. I odwrotnie: Ludzie proszą Maryję, Maryja — Chrystusa, Chrystus — Ojca. Po kanonizacji o. Maksymiliana stopnie się przedłużyły o wstawiennictwo Świętego, którego wierni w prośbach i modlitwach proszą, by wstawił się do Maryi²⁹.

Pośrednictwo wstawiennicze *per gradus* przyjmują — idąc za św. Bernardem, który mówił, że: *Bóg chce, byśmy wszystkie łaski otrzymywali przez Maryję* — niektórzy papieże: Benedykt XIV, Pius IX, Leon XIII, Benedykt XV, Pius X, Pius XII, a nawet Jan XXIII³⁰. Wypowiedzi papieży niewątpliwie przyczyniły się do powstania ruchu mediacyjnego, którego inicjatorem był w 1921 r. kardynał D.J. Mercier (1851-1926), występujący z inicjatywą pośrednictwa Maryi jako wszechpośrednictwa. Sugestie zwolenników dogmatyzacji nie znalazły uznania u Piusa XII, który na kilka tygodni przed śmiercią zeznał, że pośrednictwo maryjne nie jest jasne i jeszcze nie dojrzało³¹.

IV. POŚREDNICTWO MARYI W ŚWIETLE VIII ROZDZIAŁU KONSTYTUCJI O KOŚCIELE *LUMEN GENTIUM*

Sobór Watykański II okazał się również powściągliwy na temat pośrednictwa Maryi. Podkreślił, że Chrystus jest jedynym Pośrednikiem: *bo jeden jest Bóg; jeden i pośrednik między Bogiem i ludźmi, człowiek Chrystus Jezus, który wydał samego siebie na okup za wszystkich* (1 Tm 2,5-6). Macierzyńska rola Maryi w stosunku do ludzi żadną miarą nie przyćmiewa i nie umniejsza tego jedynego pośrednictwa Chrystusowego, lecz ukazuje jego moc (KK 60). Jeśli zaś chodzi o tytuł Pośredniczki nadany Maryi, Ojcowie napiszą: *Dlatego to do błogosławionej Dziewicy stosuje się w Kościele tytuły: Orędowniczki, Wspomożycielki, Pomocnicy, Pośredniczki*. Rozumie się jednak te tytuły w taki sposób, że niczego nie ujmują one ani nie przydają godności i skuteczności działania Chrystusa, jedynego Pośrednika (KK 62)³².

W wykładzie Ojców Soboru Watykańskiego II w konstytucji *Lumen Gentium* nie ma wyrażenia: *Maryja Pośredniczką w Chrystusie, czy pośrednictwo*

²⁸ Bernardyn z Sieny naucza: *Wszelka łaska jest dana przez trzy stopnie — od Boga do Chrystusa, od Chrystusa do Dziewicy, od Dziewicy do nas*, Sermon 6 in Nativ. BNV 1,1.

²⁹ S.C. Napiórkowski, *Matka mojego Pana*, Opole 1988, s. 122.

³⁰ W. Kłyszko, *Pośrednictwo Matki Bożej w nauczaniu Kościoła w ostatnim stuleciu*, w: *Maryja Wspomożenie wiernych*, s. 122-129; H. Paulus, *Maria Mittlerin aller Gnaden nach den lahrantlichen Verlautbarungen von Leo XIII, Pius X und Pius XII*, Wiesbaden 1960, s. 70; S.C. Napiórkowski, *Spór o Matkę*, s. 73.

³¹ Pius XII, ze względu na tekst 1 Tm 2,5-6 o jedynym Pośredniku, powstrzymywał się od używania w stosunku do Maryi tytułu Pośredniczki, którego nie ma w jego uroczystych wypowiedziach, a później w przemówieniach. Jan XXIII i Paweł VI stale unikali tego określenia. W. Łaszewski, *Pośrednictwo szczególne i wyjątkowe*, s. 105.

³² Na temat pośrednictwa w soborowym tekście: zob. R. Laurentin, *La Vierge au Concile*, Paris 1965, s. 115-129.

przez uczestnictwo, jest natomiast wyraźna nauka o jedynym Pośredniku oraz idea pośrednictwa Maryi w Chrystusie³³.

Kościół zna naukę partycypacji wyrastającą z Biblii, w której człowiek ma podobieństwo do Boga. Ojcowie Soboru Watykańskiego wykorzystali tę ideę do wytłumaczenia relacji: pośrednictwo Chrystusa — pośrednictwo Maryi; *jak kapłaństwo Chrystusa w rozmaity sposób staje się udziałem zarówno świętych szafarzy, jak i wiernego ludu, i jak jedna dobroć Boga w rozmaity sposób rozlewa się realnie w stworzeniach, tak też jedyne pośrednictwo Odkupiciela nie wyklucza, lecz wzbudza u stworzeń rozmaite współdziałanie pochodzące z uczestnictwa w jednym źródle* (KK 62). Według Ojców Soboru pośrednicząca funkcja stworzeń w dziele zbawienia nie wyklucza jedynego pośrednictwa Chrystusa, podobnie jak kapłaństwo wiernych nie wyklucza jedynego kapłaństwa Chrystusa i jak dobroć w różnej mierze rozsiada pośród stworzeń nie uwłącza jedynej dobroci Boga. W nauce soborowej zawarte są jakby dwa etapy analizy maryjnego pośrednictwa: *wspólność pośrednictwa stworzeń i wyjątkowość pośrednictwa Maryi*. Współdziałanie Maryi z Chrystusem jest uczestnictwem na sposób stworzenia, a w wyjątkowej relacji Maryi do Chrystusa tkwi wskazana przez Sobór szczególność i wyjątkowość pośrednictwa Matki Bożej. Maryja zatem bierze całe swe pośrednictwo od Chrystusa; tyle Jej pośrednictwa, ile uczestnictwa w pośrednictwie Chrystusa. Mamy więc pośrednictwo posiadane ze swej natury — Chrystus i pośrednictwo otrzymane przez uczestnictwo — Maryja. Uczestnictwo Maryi w pośrednictwie Syna Jan Paweł II rozumie chrystologicznie (Matka Syna *współistotnego Ojcu*), soteriologicznie (*szlachetną towarzyszką w dziele Odkupienia*) i eklezjologicznie (*matką w porządku łaski, obecność w zbawczej tajemnicy [...] Kościoła*) (RM 38)³⁴. Chociaż nie znajdujemy w VIII rozdziale konstytucji o Kościele słów: *Maryja Pośredniczką w Chrystusie czy pośrednictwo przez uczestnictwo* (Maria in Christo Mediatrix, mediatio per participationem, mediatio participata), mamy jednak tam jasno wyłożoną naukę pośrednictwa w Chrystusie, jedynym Pośredniku.

Z wykładu Ojców Soboru o pośrednictwie odnośnie do Maryi dadzą się sformułować następujące tezy. Funkcja Maryi jest całkowicie podporządkowana Chrystusowi: z Niego czerpie moc i ku Niemu jest skierowana (KK 60). Wierni doznają zbawiennego wpływu Maryi, który jest szczególny i wyjątkowy w Kościele (KK 63,60). Wstawiennictwo Maryi, ze względu na macierzyński związek z Chrystusem, w stosunku do wstawiennictwa świętych jest niezaprzeczalnie wyjątkowe (KK 62). Tajemnica Bożego macierzyństwa rozciąga się nie tylko na poczęcie i zrodzenie, ale na całą Jej obecność przy Synu: od Betlejem i Nazaret, poprzez Kanę, Kalwarię i Krzyż, aż po zbawcze wstawiennictwo w niebie (KK 62).

³³ S.C. Napiórkowski w swoim wykładzie na temat Pośredniczki w Chrystusie stara się ukazać, jakimi drogami do mariologii soborowej weszła idea i słowo o pośrednictwie przez uczestnictwo. *W świetle aktualnego stanu badań* — pisze S.C. Napiórkowski — *nie sposób wskazać soborowego ojca czy eksperta, który wprowadził tę językową propozycję. Może Fries, popierający propozycję Asmussena, (Hans Asmussen na Soborze był obecny w charakterze gościa, Heinrich Fries w charakterze eksperta [mój dopisek]), może któryś z ojców soborowych, który uczestniczył w Soborze jako jego obserwator (oczywiście, w jakiś sposób pośredni)*. S.C. Napiórkowski, *Pośredniczka w Chrystusie*, w: *Matka Odkupiciela*, s. 198-203.

³⁴ Tamże, s. 210.

V. POŚREDNICTWO W ENCYKLICE „REDEMPTORIS MATER”

H. Urs von Balthasar w komentarzu do encykliki pisał: w *najwyższym stopniu oryginalna synteza maryjnego rozdziału wielkiego soborowego dokumentu «Lumen Gentium» wzbogacona «osobistą intuicją teologiczną papieża», to parę «kroków dalej» w nauce posoborowej Kościoła³⁵. W tym samym komentarzu J. Ratzinger napisał, że *Redemptoris Mater* do *Lumen Gentium* zbliża się w co najmniej trzech punktach: 1. przyjęciu przez Jana Pawła II terminologii soborowej, 2. wielokrotnym powoływaniu się na VIII rozdział konstytucji o Kościele, 3. podjęciu i pogłębieniu wątków soborowej mariologii³⁶. Jednym z nich jest pośrednictwo.*

Jan Paweł II, rozwijając naukę o pośrednictwie maryjnym, wyszedł z prawdy o Bożym macierzyństwie. Papież inkarnację przyjmuje za podstawowe wydarzenie w Boskiej ekonomii zbawienia i tym samym odnosi pojęcie pośrednictwa Maryi do czynnego macierzyńskiego zaangażowania się Jej we wcieleniu. Słowa «oto ja służebnica Pańska» świadczą, że macierzyństwo swoje przyjęła i pojęła od początku jako całkowite oddanie siebie i swojej osoby zbawczym zamierzeniom Najwyższego (RM 39). W wywodzie Jana Pawła II pośrednictwo Maryi *jest ściśle związane z prawdą o Bożym macierzyństwie i posiada specyficznie macierzyński charakter, odróżniający je od pośrednictwa innych istot stworzonych, które na różny sposób, ale zawsze podporządkowany, uczestniczą w jedynym pośrednictwie Chrystusa* (RM 38)³⁷. Papież twierdzi, że tylko w odniesieniu do Bożego macierzyństwa można mówić o szczególnym i wyjątkowym *uczestnictwie Maryi w tym jedynym źródle, którym jest pośrednictwo samego Chrystusa* (RM 38).

Jan Paweł II pośrednictwo Maryi nazwał pośrednictwem macierzyńskim: *pośrednictwo Maryi posiada specyficznie macierzyński charakter, który wyróżnia je od pośrednictw innych istot stworzonych* (RM 38). Przez zastosowanie terminu *macierzyńskie pośrednictwo* Papież określił jego specyfikę. Tradycyjne określenie *powszechne macierzyństwo*, które wskazywało na zakres pośrednictwa, zastąpił słowem *macierzyńskie*, podkreślając w ten sposób jego szczególny charakter, a mianowicie sposób uczestnictwa Maryi w pośrednictwie swego Syna. K. Rahner zauważył, że słowo *macierzyńskie* jest bardziej teologiczne niż termin *powszechne*, ponieważ określa rodzaj mediacji maryjnej w stosunku do innych form wstawiennictwa³⁸.

³⁵ H. U. von Balthasar, *Kommentar*, w: *Maria — Gottes Ja zum Menschen. Papst Johannes II. Enzyklika „Mater et Erlösers”*, Freiburg i. Br. 1987, s. 130.

³⁶ J. Ratzinger, tamże.

³⁷ Zdaniem o. W. Łaszewskiego idea pośrednictwa maryjnego powiązana z Bożym macierzyństwem stanowi najbardziej bezpieczny i pewny (także od strony ekumenicznej) punkt wyjścia dla budowania właściwej teologii pośrednictwa. Rola Maryi sprowadza się w tym miejscu do upodmiotowienia Słowa Bożego w człowieku i jego historii, umożliwiając mu tym samym stanie się pośrednikiem między Bogiem i ludźmi. Zob. W. Łaszewski, *Pośrednictwo szczególne i wyjątkowe*, s. 102.

³⁸ Por. K. Rahner, *Sendung zum Gebet, Schriften zur Theologie*, Bd. 3. Freiburg. i. Br. 1957, s. 259.

Macierzyństwo Papież ujmuje historiozbawczo i personalistycznie, mając na uwadze całościowe zaangażowanie Maryi w dzieło zbawcze swego Syna. Maryja jako Matka jest obecna w zbawczych momentach Jezusa: w Nazaret, Betlejem, Kanie Galilejskiej, na Kalwarii oraz w Wieczerniku, gdzie z uczniami na modlitwie oczekiwała przyjścia Ducha Świętego. Historiozbawcze i personalistyczne rozumienie macierzyństwa pozwoliło Papieżowi na połączenie Wcielenia, Kalwarii — etapy współpracy Maryi z Chrystusem w dziele zbawienia — oraz okresu po wniebowstąpieniu i wniebowzięciu — właściwe pośrednictwo — w jedno, choć dotychczas stanowiły one trzy rozłączne etapy pośrednictwa Maryi³⁹. Pośrednictwo Maryi na ziemi i w niebie jest tą samą realizacją Jej wyjątkowego powołania (RM 41).

Pośrednictwo Maryi ukierunkowane jest do Chrystusa i do Kościoła, do nas. *Maryja nie tylko stała się «Matką Karmicielką» Syna Człowieczego, ale także w sposób wyjątkowy «szlachetną towarzyszką» Mesjasza i Odkupiciela* (RM 39), objęła więc swoim macierzyństwem nas — Kościół. *Maryja obecna w tajemnicy Chrystusa jako Matka, staje się — z woli Syna i za sprawą Ducha Świętego — obecna w tajemnicy Kościoła. Jest to obecność macierzyńska* (RM 24). Papież naucza, że macierzyństwo Maryi w odniesieniu do Kościoła jest odbiciem i przedłużeniem Jej macierzyństwa w odniesieniu do Syna Bożego. Dla Jana Pawła II Kalwaria jest miejscem najpełniejszej manifestacji macierzyństwa w stosunku do Kościoła (por. KM 23,45,46). Matka Jezusa zostaje dana przez swego Syna za Matkę duchową ludzkości.

Pośrednictwo Maryi jest podporządkowane pośrednictwu Chrystusa. Realizuje się ono *przez całkowite oddanie siebie, swojej osoby zbawczym zamiarom Najwyższego* (RM 39) i przez doskonałą wierność osobie i posłannictwu Syna (RM 42). Pierwszym momentem podporządkownia jednemu pośrednictwu Chrystusa jest przyjęcie przez Dziewicę z Nazretu macierzyństwa. Macierzyństwo Maryi jest dziewicze. Dzięki szczególnemu obdarowaniu łaską Jej dziewicze macierzyństwo staje się czynnym współdziałaniem z Chrystusem: *macierzyńską obecnością* (RM 52), *macierzyńskim współdziałaniem* (RM 39,45), *macierzyńskim uczestnictwem w całym życiu, a współdziałanie takie — powie Papież — to właśnie owo pośrednictwo podporządkowane pośrednictwu Chrystusa* (RM 39). W wypadku Maryi jest to pośrednictwo szczególne i wyjątkowe, oparte na «pełni łaski», wyrażające się w pełnej gotowości «służebnicy Pańskiej». Pośrednictwa Maryi nie należy rozumieć jako działania stworzenia poza jedynym pośrednictwem Chrystusa. Wstawiennicza moc Maryi jest także objęta ramami Jego jedynego i doskonałego pośrednictwa, pozostaje w Jego wnętrzu⁴⁰.

Pośrednictwo Maryi jest szczególne i wyjątkowe z wielu racji. Najpierw z racji Jej powołania i roli, którą wypełnia w historii zbawienia, otrzymując do jej wypełnienia szczególne łaski i dary (RM 42) owocujące *wyjątkową świętością* (RM 47), *wiążące Ją głęboko z Chrystusem* (RM 47). Po wtóre ze względu na wyjątkowy sposób stania się szlachetną towarzyszką Mesjasza i Odkupiciela (RM 39), przez co pełni podporządkowaną funkcję w historii zbawienia, która

³⁹ R. Laurentin, *La Vergine Maria. Mariologia postconciliare*, Roma 1983, s. 119-120. Por. W. Łaszewski, *Pośrednictwo szczególne i wyjątkowe*, s. 111.

⁴⁰ Tamże, s. 112.

jest również szczególna i wyjątkowa, bowiem — powie Papież — Maryja w *sobie tylko właściwy sposób wchodzi w to jedyne pośrednictwo «między Bogiem a ludźmi», którym jest pośrednictwo Człowieka Jezusa Chrystusa* (RM 39), współpracując jako służebnica Pańska w sposób szczególny z dziełem dokonanym przez swego Syna (RM 49). Maryja też w sposób szczególny doświadcza szczególnego i wyjątkowego wywyższenia przez wniebowzięcie (RM 41).

Wyjątkowość pośrednictwa Maryi wytwarza szczególną więź z ludźmi — z tej racji Papież domaga się od wiernych szczególnej czci względem Niej (RM 42,45).

Jan Paweł II w swojej wypowiedzi na temat pośrednictwa posuwa się w encyklice o krok naprzód w stosunku do ujęcia tego zagadnienia przez Sobór Watykański II. Wyraźnie wzmacnia wykład Ojców Soboru o pośrednictwie Maryi w Chrystusie przez uczestnictwo. Używa terminów, którymi dotąd w nauczaniu papieskim i soborowym nie posługiwano się: *pośrednictwo w Chrystusie* — *mediatio in Christo* (RM 38), współdziałanie Maryi jako uczestnictwo w powszechności pośrednictwa jedyne Pośrednika (RM 40).

Papież w sposób pogładowy wyjaśnia, jak rozumieć pośrednictwo przez uczestnictwo. Maryja była obecna nie tylko biernie, ale osobowo i po macierzyńsku zaangażowana w Jezusowym pośredniczo-zbawczym misterium, w życiu Jezusa (RM 39) i Kościoła (RM 38); *żarliwa miłość* Maryi jednoczy Jej posłannictwo z posłannictwem Chrystusa i kieruje je ku odnowieniu życia wiernych (RM 39).

W ujęciu *Pośredniczka w Chrystusie* — *in Christo Mediatrix* — unika się trudności, które wynikały z interpretacji hasła *Przez Maryję do Chrystusa*, a więc pośrednictwa Maryi do Chrystusa. Maryja jest Tą, która stoi między wiernymi a Chrystusem; On jest daleki a Maryja bliska, stąd lepiej się uciekać do Maryi, która wszystko rozumie. Ujęcie *in Christo Mediatrix* jest chrystocentryczne i umożliwia bezpośredni kontakt z Chrystusem, pomija pośredników ludzkich, orędowników do Orędownika. *Na płaszczyźnie pastoralnej, pobożnościowej i wyobrażeniowej* — powie S. C. Napiórkowski — *przegrywa z modelem pośredników do Pośrednika. Słabiej budzi wyobraźnię i mniej «chwytą za serce»*⁴¹.

Obok modelu *in Christo Mediatrix* w wykładzie papieskim w *Redemptoris Mater* dadzą się zauważyć wszystkie modele: do Chrystusa, w Chrystusie i w Duchu Świętym. Papież powołuje się na św. Bernarda i św. Grigniona (RM 41), głosicieli *per Mariam ad Christum*, w innym miejscu mówi o modelu pośrednictwa w Duchu Świętym. Stawia w ten sposób przed teologami nowy problem.

Jan Paweł II w swoim wykładzie, zachowując zwrot: *przez Maryję do Jezusa*, proponuje hasło: *przez Jezusa do Maryi*; w ten sposób nie chciał zatrzymać się na nauce przedsoborowej o pośrednictwie, lecz pragnął rozwinąć wyjaśnienia Soboru, pokazując, w czym macierzyństwo Maryi, jak każde macierzyństwo, przejawia momenty pośrednictwa i jak to zaznacza się w Ewangelii: *Zwiastowanie, Kana*⁴².

R. Laurentin uważa, że *powszechne pośrednictwo* Maryi w sensie nadawanym mu dzisiaj jest tylko inną nazwą Jej *powszechnego macierzyństwa* wobec

⁴¹ S. C. Napiórkowski, *Pośredniczka w Chrystusie*, w: *Matka Odkupiciela*, s. 212.

⁴² R. Laurentin, *Maryja Matka Odkupiciela*, Warszawa 1988, s. 152-153.

ludzi, jest konkretniejsze i bardziej biblijne (J 19,23-27); częściej i wyraźniej używane przez Sobór lepiej ukazuje rolę Maryi wobec ludzi, nie narusza Pawłowego tekstu o Chrystusie jedynym Pośrednikiem i łatwiej trafia do serca ludzi⁴³.

VI. MACIERZYŃSKIE POŚREDNICTWO W DUCHU ŚWIĘTYM

Obok tradycyjnej interpretacji pośrednictwa Maryi: *Przez Maryję do Chrystusa*, soborowej, chrystologicznej — uczestnictwa Maryi w pośrednictwie Chrystusa, Jan Paweł II w *Redemptoris Mater* mówi o pośrednictwie Ducha Świętego i za pomocą tego pośrednictwa stara się wyjaśnić ideę macierzyńskiego pośrednictwa Maryi.

W numerze 43 czytamy: *Takie właśnie dziewictwo — na wzór Dziewicy z Nazaretu — jest źródłem szczególnej płodności; źródłem macierzyństwa w Duchu Świętym*; w numerze 44 Papież pisze: *Tajemnicą Kościoła jest bowiem «rodzenie do nowego nieśmiertelnego życia» czyli macierzyństwo w Duchu Świętym. Maryja nie tylko jest tutaj wzorem — pierwowzorem dla Kościoła, ale czymś o wiele wyższym. Równocześnie bowiem «współdziała Ona swą macierzyńską miłością w rodzeniu i wychowaniu» synów i córek Kościoła.*

Encyklika zawiera jeszcze miejsca, w których Papież podkreśla szczególny i wyjątkowy związek Maryi z Duchem Świętym: *Wcielenie dokonało się w Maryi dzięki Duchowi Świętemu, który wprowadził Maryję w zbawcze wydarzenia. Duch Święty wprowadził również Maryję w dniu Pięćdziesiątnicy w misterium rodzącego się Kościoła. W ekonomii łaski, sprawowanej pod działaniem Ducha Świętego, zachodzi więc szczególna odpowiedniość pomiędzy momentem Wcielenia Słowa, a momentem narodzin Kościoła. Osobą, która łączy te dwa momenty, jest Maryja: Maryja w Nazarecie — i — Maryja w wieczerniku Zielonych Świąt. W obu wypadkach Jej obecność w sposób dyskretny, a równocześnie wymowny, wskazuje drogę «narodzin z Ducha». W ten sposób Maryja, obecna w tajemnicy Chrystusa jako Matka, staje się — z woli Syna i za sprawą Ducha Świętego — obecna w tajemnicy Kościoła. Jest to nadal obecność macierzyńska, jak potwierdzają słowa wypowiedziane na Krzyżu: «Niewiasto, oto syn Twój»; «Oto Matka Twoja» (RM 24). Obie obecności Maryi, tak w Nazarecie, jak i w wieczerniku, służyły zbawieniu i miały charakter macierzyński: we Wcieleniu odnosiła się bezpośrednio do Chrystusa, a pośrednio do ludzi, w wieczerniku — bezpośrednio do rodzącego się Kościoła.*

W numerze 38 Jana Paweł II poucza, że *cały wpływ zbawienny Błogosławionej Dziewicy na ludzi [...] jest podtrzymywany przez Ducha Świętego, który jak zaciemnił Dziewicę Maryję, dając początek Jej Boskiemu macierzyństwu, tak nadal Jej towarzyszy w trosce o braci Jej Boskiego Syna. Wpływ Ducha Świętego przez Maryję trwa wciąż, Maryja więc ustawicznie wywiera na ludzi wpływ, który swoje źródło ma w Duchu Świętym. Skuteczność tego wpływu nie wynika z Niej samej, ale z Ducha Świętego.*

⁴³ R. Laurentin, *Matka Pana*, s. 183-184.

Wprawdzie Papież nie daje gotowej formuły *pośrednictwo w Duchu Świętym*, podsuwa jednak myśl, że macierzyńskie pośrednictwo Maryi można wyrazić w formule *macierzyńskie pośrednictwo w Duchu Świętym*⁴⁴.

Nauka o Pośredniczce i Pośredniku, którą przekazał Jan Paweł II w encyklice *Redemptoris Mater*, jest krokiem naprzód w tej niełatwej kwestii i pozwala uniknąć trudności wiążących się z tradycyjnym modelem *ad Christum*, zostawiając drogę do poszukiwania nowych rozwiązań⁴⁵.

IL PROBLEMA DELLA MEDIAZIONE DI MARIA DAL CONCILIO DI EFESO FINO ALL'ENCICLICA „REDEMPTORIS MATER”

RIASSUNTO

Il problema della mediazione di Maria è difficile per il motivo della univocità del termine. Il testo fondamentale si trova nel 1 Tm 2,5-6. La mediazione di Cristo, nonostante la sua unicità è simultaneamente aperta ed offre possibilità per la partecipazione degli uomini alla missione interceditrice del Figlio di Dio. Nel momento quando il Verbo di Dio diventò l'uomo, la mediazione di Maria consiste nel fatto che lei fu il ponte fra Dio e l'umanità peccatrice, però dal momento quando per Maria il Verbo entrò nel mondo peccatrice, la sua mediazione ha ricevuto l'altro carattere — da quel momento Maria partecipa dall'interno nella mediazione di Cristo *in Christo Meritrix*. Da quel momento Maria non è mediatrice di fronte al Mediatore, ma in Lui e per Lui. Il termine *mediazione* riceve d'allora in poi il significato relativo, è il dono dato a lei dal Figlio ed è realizzato attraverso la partecipazione materna e la connessione intima con Cristo.

⁴⁴ S.C. Napiórkowski, *Pośredniczka w Chrystusie*, s. 216-218.

⁴⁵ Tamże, s. 212.